CZU: 327(478):94(478):930.1 https://doi.org/10.59295/pas2025v2.23

DIPLOMAȚIA MOLDOVEI: GENEZĂ, EVOLUȚIE, PERSPECTIVE (STUDIU ANALITIC COMPARAT)

Alexandru ROMAN[37]

Abstract. ***This analysis is devoted to the investigation, based on the documentary and bibliographical sources, in this article are analysed and classify the diplomatic service, the instruments, documents and acts used in the process of the activity of the embassy of Moldova some aspects of the complex process of relation international. This article explores the diplomatic activity and there are also the genesis and the historic evolution of relation interstatal, and diplomacy of the Moldova, aspects of the complex process, of the diplomatie multilateral, of the contribution of Moldovan diplomats from the modern period (in particular, Nicolae Milescu Spataru, Antioh Cantemir, Alexandru Scarlat Sturza, etc.) to the process of regulating inter-state relations between different states. Through their prodigious work these diplomats from Moldova became known in various countries in Europe and Asia. It is found that the instruments used in the diplomatic practice of the embassy of Moldova principality largely coincided with the customs of international relations in Europe (except for the final report). First of all, the presence of acts directly related to the activity of the embassy, the so-called indispensable diplomatic tools, is noted. On the basis of these documents, he was the representative of the prince and the empowerment given to him to deal with certain matters – the letters of passage and the letter of accreditation, without which the embassy could not function and did not have the character of a diplomatic mission.***

Keywords: *diplomacy, diplomatic relations, foreign policy, international relations, interstate relations, Moldovan diplomats.*

Întroducere.

Considerăm în context analitic că, sub aspect institutional şi funcțional, actualul serviciu diplomatic al Republicii Moldova ar putea fi un succesor al sistemului diplomatic care a existat în perioada postbelică, când în cadrul Consiliului de Miniştri/Guvernului funcționa primul MAE, fiind bazat pe valorificarea parțială a unor componente ale experienței istorice acumulate în domeniu (a Directoratului pentru politica externă a Guvernului/Consiliului Directorilor generali al RDM, aa. 1917-1918, și a experienței diplomatice din Moldova istorică în ansamblu, din perioada aa. 1387-1859, de la semnarea primului și până la ultimul act diplomatic al acestei entități statale).

Cu titlu de ipoteză ştiinţifică, există temeiul să admitem păstrarea unei anumite tradiţii diplomatice, când Ministerul Afacerilor Externe (MAE) al RSSM se implica şi în unele activități de ordin diplomatic, în conformitate cu nuanțele specifice ale perioadei respective, care la general au continuitate şi în zilele noastre, mai ales în ceea ce priveşte aspectele geopolitice şi identitare, fiind o dimensiune constantă a diplomaţiei şi politicii externe a oricărui stat. Fie și convențional, în contextul ipotezei stabilite, serviciul diplomatic este un proces specific de manifestare a diplomației naționale în procesul colaborării internaționale în ansamblu.

[37] dr. hab., prof. univ., Universitatea de Stat din Moldova, E-mail: profaroman@gmail.com: …

În contextul analizei istoriografice, variate forme incipiente ale procesului genezei și evoluției diplomației Țării Moldovei sunt reflectate în diverse studii ale subsemnatului pubicate anterior (A. Roman: 2018, 157-165), iar procesele integraționiste, în condițiile specifice ale perioadei precedente, chiar din epoca postbelică și îndeosebi, deceniile 8 – 9 ale secolului trecut și de la confluența mileniilor, se abordează tangential în unele articole ale diplomatului Artur Cozma, care a susținut și teza de doctorat în tematica diplomației moldovenești a RSSM din perioada postbelică (2007, USM), a Ambasadorului Republicii Moldova în Italia, acad. Gheorghe Rusnac (Rusnac Gh., Beniuc V.: 1998), precum și în manualul nostru universitar „*Geopolitica*" (Roman A., Sakovici V.: 2009) (cu un volum de circa 500 pag., elaborat împreună cu Ambasadorul, prof. univ., dr. hab. în științe politice Vasili Sakovici, fost și decan al Corpului diplomatic din țara noastră). Prezintă interes tematic, în special pentru specialiștii în domeniu de peste hotare, un studiu publicat într-o limbă de circuit internațional, din revista *Eastern Europe. Regional Studies* (Roman A., Budurina-Goreacii C.: 2019, № 2).

Analiza studierii procesului constituirii structurilor pentru promovarea politicii externe a Moldovei, precum și a desfășurării activității unor diplomați moldoveni în cadrul diverselor misiuni dplomatice, (fiind în fond de o diversă intensitate și durată temporală) este reflectat într-un plast foarte semnificativ de documente istorice și literatură științifică tematică. Recent și Acad. Ioan-Aurel Pop, Președintele Academiei Române, a lansat la Târgul Bookfest, conform sursei *Agerpres* (29 mai 2024), noul studiu „*Moldova medievală văzută dinspre Transilvania*", în care se abordează și diverse aspecte ale problemei abordate în prezentul studiu din context istoric.

Prezenta analiză este consacrată investigării, conform surselor documentare publicate și a celor de arhivă (pe care am reușit să le depistez și studiez încă în prima jumătate a anilor 90, activând în calitate de director general al Arhivei Naţionale a Republicii Moldova şi a filialei sale de la Tiraspol, dar și în fondurile Consiliului Internațional al Arhivelor, în cadrul unui stagiu de specialitate de la Lyon, Franța), a contribuției suveranilor și diplomaților moldoveni la procesul reglementării raporturilor interstatale prin metode diplomatice.

Metodologia cercetării. În prezentul articol, ce reprezintă un studiu analitic comparat privind geneza, evoluția și perspectivele Diplomației Moldovei, a fost folosită în special metoda analizei documentelor, a surselor istorice care ne-a ajutat să investigăm tematica respectivă. *Metoda analitică* presupune segmentarea fenomenelor ce ține de domeniul diplomației și a raporturilor interstatale, a relațiilor diplomatice la diverse etape temporale. La generalizarea celor studiate, pentru a crea o imagine de ansamblu asupra proceselor și evenimentelor respective contribuie *metoda sintezei*, ca o etapă emergentă a metodei menționate anterior. Prin *metodele deductivă și inductivă* se demonstrează în baza experienței istorice acumulate și a tradițiilor multiseculare că strucrurile contemporane pentru diplomație și politică externă s-au constituit definitiv pe parcursul ultimilor peste trei decenii de dezvoltare independentă a Republicii Moldova, fiind anterior instituite sub diverse forme, ce au evoluat de-a lungul secolelor. Respectiv, am apelat la utilizarea unui set divers de instrumente metodice, inclusiv - *metoda fenomenologică; metoda istorică*, care implică studierea formelor și metodelor diplomatice; metoda sistemico-instituțională, pentru a examina evoluția și funcționarea diverselor structuri de

stat pentru politică externă și diplomație, modul în care aceste instituții au fost create și s-au dezvoltat, fiind adaptate și armonizate ulterior, în special pe parcursul secolului XX – începutul sec. XXI; precum și *abordarea constructivistă*, care explorează *esența pozitivistă* în formarea organelor specializate din cadrul entităților statale moderne, din sec. XX: RDM, RSSM și Republica Moldova independentă, precum și rolul implementării experienței istorice în domeniu în procesul consolidării diplomației contemporane, etc.

Investigația valorificată se bazează pe o analiză amplă a literaturii de specialitate, tratatelor și acordurilor interstatale (iar o sursă documentară veritabilă este culegerea de acte diplomatice „*Moldova în contextul relaţiilor politice internaţionale. 1387-1858. Tratate*": 1992, alcătuitor fiind prof. univ. I. Eremia, USM; culegerea „*Tratate internaționale la care Republica Moldoa este parte*": 1998-2008, volumele 1-38), precum și pe contribuțiile cotidiene ale principalelor personalități politice, fie suverani și șefi de state/mari voievozi, sau oameni politici și diplomați experimentați. Studiul include o analiză comparată a constituirii, evoluției și consolidării diplomației Moldovei în contextul diverselor forme de manifestare a respectivei entități statale de-a lungul timpului (fie voievodat, republică cu statut postbelic și actual, de țară independentă, etc.).

Materiale și Metode. În baza metodologiei, redimensionarea actualităţii şi semnificaţiei lucrărilor/ documentelor cu conţinut politic-diplomatic, a surselor documentare investigate, de arhivă și publicate, reprezentând un set masiv de materiale tematice analizate, atestă cert că deja semnarea *primului tratat internațional*, încă de primul suveran mușatin, prin funcționarii/ dregătorii săi respectivi, a reușit să pună temelia instituirii structurii de stat pentru politica externă. După două săptămâni de negocieri intensive la cel mai înalt nivel, ce s-au produs la Liov, din sudul Poloniei (devenit după anexarea la Imperiul habsburgic orașul Lemberg și în prezent – or. Lviv din Ucraina), domnitorul Petru I Mușat și regele Vladislav II Iagello au semnat Tratatul bilateral interstatal, la 26 septembrie 1387, ce reglementa relaţiile dintre Ţara Moldovei şi Polonia (Роман А.: 2015, 133 – 144.) Grație diplomației abile, Moldova a fost inclusă în sistemul de alianțe ale statului polono-lituanian și conform negocierilor diplomatice de la Suceava (ianuarie 1388), chiar a oferit un credit financiar Poloniei pentru o perioadă de 3 ani, ultima stabilind drept gaj segmentul teritorial de hotar - Pocuţia (dintre Carpaţi, Nistru şi Ceremuş). Un document valoros din Arhiva Vaticanului atestă că deja după obținerea independenței de stat a Țării Moldovei, fiul lui Bogdan I Întemeietorul, Laţcu/Latco/Laczko, Voievod al Moldovei/Moldva/Moldau, din perioada 1367-1373, era numit de Papa de la Roma „*Duce al Moldovei...*", obținând din partea Curiei Papale, ridicarea urbei - capitalei Siret (în germană Sereth, în poloneză Seret, etc.), la rangul de „*civitas*". Sursele atestă că prin intermediul structurilor sale pentru politica externă și diplomație, în calitate de șef de stat, Petru I, după negocierea și semnarea primului acord interstatal, a devenit chiar și mediator la soluționarea conflictului între Polonia şi Valahia. Important, că Moldova ca stat independent în context internațional a fost recunoscută în acea perioadă și de Knezatul rus Moscovit, care în 1386 a trimis în Ţara Moldovei o solie reprezentativă pentru a prelua fiul marelui kneaz Dmitrii Donskoi, Vasilii, evadat din prizonieratul Hoardei de Aur, care se refugiase la Suciava. În scopul contracarării conflictelor internaţionale, urmaşii domnitorului Petru I - suveranii Roman I, la 15 ianuarie 1393 şi Ştefan I, la 6 ianuarie 1395 au semnat și ei acorduri internaționale cu Regatul Poloniei (Roman A.: 2016, 161–209).

Conform necesităților stringente al apărării intereselor de stat, în scopul detensionării relaţiilor bilaterale cu statele vecine – Regatele Ungariei şi Poloniei, marcate de importante evenimente cu caracter internațional din sec. XIV (recunoașterea publică a independenței Voievodatului Moldovei printr-un act al suveranului maghear, 1365 și semnarea Acordului inernațional cu Polonia, 1387), domnitorul Alexandru I la 25 martie 1400, la Brest, în Polonia realizează primele contacte diplomatice cu regele polon Wladislaw al II-lea prin semnarea unui nou Acord interstatal, iar o astfel de diplomație permitea suveranilor să manevreze între puterile din regiune, să evite conflictele militare și să dezvolte statul, să mențină suveranitatea și independența țării.

Cu acest start diplomatic a început acumularea experienței în domeniu, marcată de diverse forme organizatorice și de conținut, și manifestată de-a lungul timpului. Sursele istorice denotă, în special, activitatea în domeniul politicii externe și diplomației a suveranilor Alexandru I cel Bun și Ștefan al III-lea cel Mare (Roman A.: 2018: 239-270), ce au consolidat semnificativ independența de stat, promovând consecvent interesul național pe tot parcursul secolului XV, și ulterior, Petru al III-lea Rareș – în sec. XVI, Vasile Lupu/Coci – sec. XVII, Dimitrie Cantemir de la confluența celor două secole din epoca pre-modernă, ce au atestat o experiență dipomatică avansată pentru perioadele respective a unor diplomați abili (Ionică Tăutul, I.Țamblac), mulți fiind chiar de rang european, precum N. Milescu Spătarul (1636-1707), Antioh Cantemir (1708-1744), etc. Și-a adus contribuția la acest proces și domnitorul Antioh Cantemir, fratele mai mare al lui Dimitrie Cantemir, ce a creat Academia domnească din Iași (februarie 1707), cu suportul fratelui său, care era agentul diplomatic al Moldovei (Kapukehaia, oficializată ulterior) la Constantinopol și al Patriarhului Bisericii Ierusalimului, Hrisant Notara, nepotul Patriarhului Dosithei Notara (Roman A.: 2016, 161–209).

Rezultate ample în domeniul investigat. În ansamblul lor, relaţiile externe şi diplomatice ale statului Est – Carpatic, apărut către mijlocul sec. al XIV-lea, în raport cu evoluţia istorică a Ţării Moldovei au o cronologie proprie şi aceste segmente temporale, geneza şi constituirea structurilor pentru politică externă şi diplomaţie, pentru promovarea raporturilor diplomatice este reflectată într-un plast bogat de documente istorice. Prima perioadă iniţială de existenţa şi consolidarea statului Moldova (1359-1512), adică pe parcursul unui secol şi jumătate de la apariţia entităţii statale respective şi până la semnarea de către suveranul ţării, Bogdan al III-lea, urmaşul şi fiul lui Ștefan cel Mare, a primelor așa-zise capitulaţii cu Imperiul Otoman, influenţând statutul juridic al ţării în relaţiile internaţionale. Entitatea Țara Moldovei, beneficiind în general de statutul juridic al unui stat independent în cadrul sistemului internaţional, și-a creat structurile specializate respective pentru diplomație. Apoi, pe parcursul atragerii consecvente a Moldovei în sfera de influenţă turcească (1512-1538), în cadrul acestui segment temporal a avut loc consolidarea juridică a influenţei politico-militare a Imperiului Otoman (câteva secole consecutive fiind cea mai mare entitate europeană) asupra Ţării Moldovei, iar relaţiile de vasalitate impuse de o serie de conflicte militare de către partea otomană purtau un caracter destul de formal. Segmentul de timp 1538-1711 (încă de peste un secol şi jumătate), de la invadarea de către armatele turceşti a Moldovei şi până la războiul ruso-turc (din aa. 1710-1711), poate fi apreciat drept perioada stabilirii definitive a dominaţiei politice, economice şi militare otomane în Țara Moldovei (cu unele întreruperi, aa. 1595-

1611, 1615-1616), iar prin noul său statut internaţional ea devine un stat aflat în relaţii de vasalitate cu Imperiul Otoman. Astfel, a fost impusă definitiv noua funcție de ordin extern numită Kapukehaie, ce reprezenta oficial, politico-diplomatic, suveranul ţării la Istanbul pe lângă sultanul turc.

Diplomația Țării Moldovei se intensifică în cadrul relațiilor interstatale cu diverse entități din Est și Vest, îndeosebi, începând cu măestria diplomatică a suveranului Ștefan cel Mare, care în toamna anului 1482, a încheiat o primă alianţă moldo-rusă, consolidată prin căsătoria fiicei sale Elena cu moştenitorul tronului moscovit, fiul Kneazului Ivan al III-lea cel Mare, fiind semnat astfel un tratat bilateral, etc. (Roman A., Ioviţă Alexandrina: 2014, 133 – 144). Misiunile diplomaților moldoveni înregistrau succese în raporturi cu diverse entități statale: Regatele Poloniei și Ungariei, Hanatul Crimeei, etc. Activ se manifesta cel mai abil diplomat de rang european Nicolae Milescu Spătarul, care-și făcuse studiile la Academia slavo-greco-latină din Iași, continuate apoi, grație unei burse domnești, la Academia de pe lângă Patriarhia din Constantinopol. Aici, în cea mai mare metropolă a Europei de Sud-Est, aflându-se opt ani, s-a format drept cel mai veritabil diplomat din Moldova. Fiind contemporan al cronicarului Miron Costin, el devine reprezentant oficial diplomatic („kapukehaie") al domnitorului Gr. Ghica (1661-1664), fiind calificat de autorul Ana-Maria Şchiopu drept un „*cărturar pasionat, diplomat dedicat*" și un „*diplomat de carieră*" - adevărat urmaș al lui Erasmus de la Rotterdam, iar cronicarul Ion Neculce în *Letopiseţul „O samă de cuvinte*" menționa: „*Era Neculai Milescul, spatariul, de la Vaslui, ...pre învăţat şi cărturar...*". Destinația sa după a.1664 a fost Berlin, unde timp de 2 ani s-a aflat la Curtea regelui prusac Frederich Wilhelm al IV-lea, demonstrând și aici capacități diplomatice abile, iar apoi - și în Suedia, experienţa sa diplomatică fiind solicitată pentru a negocia cu suveranii principalelor țări europene ale timpului – Franţei, Suediei și Rusiei, iar ambasadorul francez în Suedia, Simon Arnauld, marchiz de Pomponne, devenit ulterior (1671) ministru de externe al Franţei, îl aprecia astfel: „*Baron Spatari, care a fost mult timp secretar de stat ...Am fost surprins să găsesc un om... atît de instruit în limbi şi cu o cunoaştere atît de generală asupra tuturor lucrurilor. Cunoaşte bine istoria. El a fost mult timp ministru al acestor prinţi la Poartă*". La recomandarea ambasadorului a fost primit la nivelul cel mai înalt, în cadrul misiunii diplomatice în Franța (1667), devenind și primul sol din Moldova în audiență oficială la suveranul francez Ludovic al XIV-lea, numit și „*Regele Soare*", iar rezultatele tratativelor de la Paris sunt reflectate în documentele din fondurile arhivelor MAE francez, când regele Franţei Ludovic al XIV-lea i-a mulţumit oficial pentru serviciile oferite (Roman A.: 2019: 192-197).

Abilitatea diplomatică de care a dat dovadă N.Milescu Spătarul la Stockholm și Paris denotă capacităţi excepţionale în domeniul serviciului diplomatic, ce vor fi aplicate un deceniu mai tîrziu la Moscova și Beijing. Astfel, în 1671, diplomatul soseşte în capitala rusă cu scrisori de recomandare din partea Patriarhului ortodox al Ierusalimului, Dosofthei Nottara, care menționa că acesta „*A străbătut multe ţări şi împărăţii ca să se instruiască şi este ca un cronograf în care sunt adunate toate lucrurile lumii...*". De la 14 decembrie 1671, diplomatul din Țara Moldovei a fost angajat în cadrul instituției Posolskii Prikaz de la Moscova (viitorul Minister de Externe). Ca reprezentant al acestei instituţii diplomatice a fost numit, la indicația ţarului, în fruntea soliei ruseşti ce a plecat

în Imperiul Chinez, care refuza în acea perioadă orice contacte directe cu lumea europeană. Misiunea diplomatică de sub conducerea lui Nicolae Milescu Spătarul (1675-1678) era compusă din circa 150 de persoane, ce urma să contribuie substanțial la stabilirea relațiilor interstatale ruso-chineze. Diplomatul la 15 iunie 1676 a participat la întâlnirea oficială, iar cronicile timpului scriau: „*Milescu, invitat în faţa împăratului, era îmbrăcat elegant, cu o haină din blană de samur,...iar în fața reședinței lui peste 50 de elefanţi ţinuţi cu hamuri aurii*", aşteptau solia lui (Pînzaru M.: 1993, 47-53).

La un nivel mai înalt și eficient s-au manifestat diplomații moldoveni din cadrul Dinastiei Cantemireștilor, întemeiată de Constantin Cantemir (aa. 1685–1693). În corespondența cu diplomatul Antioh Cantemir, fiul lui D. Cantemir, iluministul francez Voltaire (1694–1778) menționa: „…*mulţimea talentelor domnului principe, tatăl vostru, şi ale dvs. personale, m-au făcut să cred că descindeţi din vechii greci şi să presupun că aparţineţi neamului lui Pericles...*". În context juridic anume Constantin Cantemir a legiferat dinastia fondată la nivel internațional, prin încheierea *Tratatului cu Imperiul Habsburgic* de la Sibiu (5/15 februarie 1690), ce prevedea garantarea domniei eriditare a Familiei Cantemir și neimpunerea religiei catolice. Ulterior, s-au remarcat în context diplomatic în Europa Ambasadorul Antioh Cantemir şi tatăl său, D. Cantemir (1673-1723), care, precum este apreciat în Diploma oferită lui în calitate de membru al Academiei din Berlin (1714), drept „*filosof între regi, dar și rege între filosofi*". Venind la tronul Moldovei în a doua sa domnie (1710) și fiind un diplomat erudit, Dimitrie Cantemir a revenit la alianțele antiotomane, iar în primele luni i-a reușit să încheie la Luţk un Tratat de alianţă cu țarul Petru I cel Mare (2 /13 aprilie 1711), în speranţa eliberării ţării de sub dominaţia otomană, orientându-se astfel în politica externă spre Rusia. Pentru negocierea Tratatului l-a trimis la Luţk, la „moscali", pe logofătul Luca Ştefan, cu „*Diploma*" sa, calificată drept tratat, pe care urma ulterior să i-o acorde țarul rus. Petru I indica în scrisorile sale din 2/13 aprilie şi 7/18 mai 1711 că „*gospodarul voloh ne-a propus un şir de puncte...*" (constând din preambul şi 17 puncte în limbile rusă şi latină). Suveranul rus menționa că „acea diplomă-«gramotă» a noastră iscălită de noi", D. Cantemir a acceptat-o și „*în prezenţa trimisului nostru, în aceia a sărutat Sfânta Cruce şi trimite la aceiaşi dată către noi aceleaşi articole şi jurământul cu semnătura şi pecetea sa*". În ansamblu, există tot temeiul să apreciem Tratatul de la Luţk drept un model de prudență și abilitate diplomatică. Fiul său, diplomatjul Antioh (născut la Constantinopol), și-a început cariera diplomatică la vârsta de circa 20 de ani, în noiembrie 1731 fiind numit reprezentant diplomatic/rezident în Occident. Ambasadorul A. Cantemir a condus șase ani misiunea diplomatică rusă în Anglia (1732-1738), ţară considerată de multe personalităţi ale timpului drept patrie a libertăţii şi a progresului. Apoi devine şeful misiunii diplomatice în Franţa (1738-1744). Serviciul diplomatic al lui Antioh Cantemir a durat mai mult de 12 ani consecutivi, fiind de o importanţă general-europeană, care s-a întrerupt doar odată cu moartea sa la Paris (Roman A.: 2016, 157-165.).

La începutul sec. XIX s-a manifestat activ în contextul diplomaţiei europene Alexandru Scarlat Sturdza (născut la Iaşi – în capitală, în 1791), iar vărul său, Mihail Sturdza, era domnitorul Ţării Moldovei timp de 15 ani consecutivi (1834-1849), devenit ulterior diplomat rus. Fiind fiul lui Scarlat Sturza, primul guvernator al Basarabiei, era un intelectual rafinat şi un poliglot cosmopolit. Diplomatul originar din Moldova vorbea

nouă limbi, inclusiv: neo-greaca, rusa, germana, slava veche, franceza, latina, greaca veche, italiana, româna. După ce familia sa s-a refugiat în a. 1802 pentru a evita eventualele represiuni din partea otomanilor, a primit educaţie în Rusia. Al. Sc. Sturdza a intrat în rândurile serviciului diplomatic rus în 1809 ca secretar al Ministrului de Externe al Rusiei, contelui grec Ioannis Antonios Kapodistrias, participînd activ în delegaţia împăratului Alexandru I la tratativele din cadrul Congresului de la Viena. El a fost redactorul primului tratat european, cel al Sfintei Alianţe, chiar autorul *Actului Sfintei Alianţe*, iar în lucrarea sa din 15/27 septembrie 1815, se conţinea concluzia: „*Sfânta Alianță este un model universal de relații internaționale*". În istoriografie se apreciază unanim că „*diplomatul Alexandru Scarlat Sturza a avut un rol important...*", ulterior fiind trimis ca diplomat în principatele germane, apoi a îndeplinit misiuni diplomatice în Franţa, Austria, Prusia şi în alte ţări, iar printr-o depeşă din 15 iunie 1843 domnitorul Moldovei, vărul său, l-a invitat chiar să revină la Iaşi, în ţară (Moşin O.: 2018, 45-58).

Concomitent, în prima jumătate a secolului XIX s-a manifestat activ şi iluministul Costache Conachi (născut în ţinutul Galaţi, 1778). El deţinuse dregătoria de *preşedinte al Departamentului Afacerilor Străine al Moldovei* (în anul 1823), de mare logofăt şi vornic, iar în aprilie 1834 consulul rus Pavel Kiselev l-a numit membru al Comisiei Moldoveneşti (din 4 persoane oficiale) pentru redactarea *Regulamentului Organic* (iunie 1829 - martie 1830), ce era primul document cu caracter constituţional din Moldova, iar pentru merite şi contribuţia sa personală acelaşi demnitar i-a acordat Ordinul Sf. Vladimir cl. III. În final, realizări importante în domeniul diplomaţiei au înregistrat Vasile Alecsandri şi Mihail Kogâlniceanu, în calitate de Miniştri ai Treburilor Străine ai Moldovei (aa. 1857 - 1859) şi ulterior, ai Principatelor Unite Moldova şi Valahia (anii 1859 - 1862). În final, la începutul epocii contemporane vom evalua activitatea diplomatică a lui Ion Pelivan, director general al Directoratului cu atribuţii externe al Guvernului/Consiliului Directorilor Generali al RDM în 1917-1918, care apoi a făcut parte din delegaţia Regatului României la Conferinţa de pace de la Versailles-Paris, din 1919-1920, fiind şeful delegaţiei basarabene. La Paris, împreună cu membrii delegaţiei a pregătit materiale pentru Conferinţa de pace, având şi întrevederi cu mari personalităţi – diplomaţi englezi, francezi, italieni, japonezi, etc., pledând cu demnitate în faţa Consiliului Suprem al Conferinţei şi publicând diverse materiale în limbile franceză şi engleză. În baza explicaţiilor date şi a materialelor prezentate, Consiliul Suprem al Conferinţei de Pace a recunoscut adevărul istoric privind Basarabia şi unirea ei cu Regatul României.

Structuri diplomatice, deşi cu prerogative reduse, au fost create şi au funcţionat în RSSM, în anii 1944-1991, iar apoi, cu adevărat viabile – s-au manifestat după proclamarea independenţei de stat a Republicii Moldova din 27 august 1991. Conform hotărârii Sovietului Suprem al URSS/Parlamentului din 1 februarie 1944, republicilor unionale le-a fost acordat dreptul de a stabili în mod independent raporturi diplomatice cu ţările străine. De asemenea, în art. 30 al Constituţiei RSSM a fost introdusă o completare cu privire la dreptul republicii de a numi şi de a revoca reprezentanţii săi în ţările străine, precum şi de a primi scrisori de acreditare şi revocare a ambasadorilor străini. La 23 februarie 1944 a fost creată şi structura specializată MAE, în componenţa a 30 persoane, număr constant pe parcursul anilor 1944-1947. Însă, Primul ministru de externe al republicii sovietice, prin cumul, era şeful Guvernului Gherasim Rudi (1944-1946), succedat

apoi de I.Antoseac (1947-1958), Alexandru Diordița (1958-1970), Petru Pascari (1970-1976), Simion Grossu (1976-1980) şi Ion Ustian (1980-1981). Abea la 29 decembrie 1981, printr-un Decret Ministru deplin al Afacerilor Externe a fost numit diplomatul de carieră Petru Comendant, originar din Chişinău, având rangul de Consilier Cl. I, ce activa în serviciul diplomatic al URSS din 1975 şi era consilier al Ambasadei covietice în Franţa. Aceasta a marcat demararea etapei a doua în evoluţia diplomaţiei moldoveneşti postbelice (aa. 1981 – 1990). Treptat s-au întreprins unele încercări de a extinde atribuţiile MAE, inclusiv, ministrul a participat la lucrările Sesiunii a 38-a a Adunării Generale a ONU, unde ca reprezentant al URSS, la 25 noiembrie 1983, a rostit un discurs de la tribuna Organizației Națiunilor Unite în problema politicii de apartheid promovată de Guvernul Republicii Africa de Sud împotriva populației de culoare. Ulterior, în toamna a. 1990 și ministrul adjunct de externe Ion Eşanu a participat în componenţa delegaţiei URSS la Sesiunea a 45-a a Adunării Generale a ONU, etc. (Roman A.: 2016, 97-107).

În activitatea sa, Ministrul P. Comendant în general se pronunța pentru *dreptul de a face declarații politice și a prezenta note și memorandumuri în chestiunile internaționale actuale*, mai ales în cazurile când evenimentele internaționale vizau nemijlocit interesele republicii unionale; de a întreprinde vizite oficiale peste hotare cu scopul de *a semna contracte și acorduri în vederea colaborării* economice directe, folosirii apelor râurilor de frontieră, protecției mediului înconjurător, schimburilor de mărfuri, în problemele relațiilor culturale etc.; de *a participa și lansa, la forurile internaționale corespunzătoare* (ONU, UNESCO, CAER ș.a.), *anumite inițiative, de a deschide peste hotare reprezentanțe consulare* și comerciale proprii, sau de *a acredita reprezentanți ai acestora în republici*. După ce circa 8 ani a îndeplinit funcția de ministru al afacerilor externe al RSSM, la 21 aprilie 1989, prin Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, lui Petru Comendant *i s-a conferit rangul de Trimis Extraordinar și Plenipotențiar clasa I*. Ultimul Ministru de Externe al RSSM, devenit mai apoi și primul în fruntea MAE al Republicii Moldova independente, a fost promovat actualul prof. univ. de la FRIȘPA USM, N. Țâu, care ulterior a exercitat funcția de Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Moldova în SUA, Canada și Mexic, în perioada anilor 1993-1998. Treptat se extindeau atribuţiile MAE ale republicilor unionale din cadrul statului federativ URSS şi în 1990 a fost creat Consiliul Unional Consultativ al miniştrilor afacerilor externe, care urma să coordoneze unele aspecte ale politicii externe sovietice, în care erau prezente şi interesele naționale ale republicilor unionale. Acest organ a funcţionat eficient până la dezintegrarea URSS. Eforturi diplomatice susţinute în aa. 80-90 a realizat, de asemenea, şi alt diplomat din Moldova, Pavel Petric – devenit Ambasador al URSS în Republica Democratică Madagascar și după 1991 – deja Ambasador al Federației Ruse la Atananarivu (iar după încheierea mandatului, din 1997, a fost circa 15 ani consecutivi Preşedintele Consiliului Veteranilor ai MAE de la Moscova), etc. (Roman A.: 2016, 97-107).

Astfel, în condiții specifice a activat MAE al RSSM postbelice timp de aproape 5 decenii (primăvara 1944 –finele verii a. 1991). În context evolutiv, la şedinţa Comisiei parlamentare pentru relațiile externe din 23 iunie 1990, s-a abordat necesitatea soluționării trecerii simplificate a frontierei de stat cu România, deschiderii la Iași a consulatului Republicii Moldova, numirii în cadrul ambasadelor URSS din România, Bulgaria şi alte ţări a câte un reprezentant din partea R. Moldovei. Apoi, *Comisia parlamentară pentru*

relaţii externe a lansat la 27 august 1991 apelului către parlamentele ţărilor lumii pentru recunoaşterea independenţei Republicii Moldova, fiind expediate peste 150 de scrisori şi demersuri. Drept consecinţă, independenţa Republicii Moldova a fost recunoscută de 149 de ţări, cu care a început procedura stabilirii relaţiilor diplomatice*.

Concluzii. Conchidem că activitatea diplomatică a diferitor personalităţi notorii din Moldova pe parcursul secolelor a adus slavă ţării, structurilor ei diplomatice atât în Europa, precum şi în Asia, iar experienţa lor în lume reprezintă file demne din istoria diplomaţiei universale şi a raporturilor interstatale. Activitatea diplomatică a lui Ştefan cel Mare, spre exemplu, a fost marcată de o politică externă echilibrată cu Imperiul Otoman, Regatele Poloniei şi Ungariei. Vom conchide că cariera diplomatică reprezintă o oportunitate unică de a influenţa şi modela relaţiile internaţionale, ce oferă profesioniştilor şansa de a contribui activ la menţinerea păcii şi stabilităţii globale. Aceasta a necesitat o pregătire continuă, combinând cunoştinţe teoretice avansate cu abilităţi practice eficiente. În concluzie vom mai menţiona că în perioada sovietică activitatea externă a RSSM era coordonată de un minister de externe, fie şi cu rol preponderent protocolar, deoarece politica externă era exercitată în special de centrul unional. Însă şi Moldova a participat într-o anumită măsură la constituirea şi menţinerea contactelor de ordin politic, economic, cultural etc. ale URSS cu alte state. La acestea se referă, în primul rând, şi faptul că între 1956 şi 1985 RSSM a fost vizitată de peste 200 de delegaţii ale diverselor organizaţii şi asociaţii din diferite ţări ale lumii. Printre acestea se numărau delegaţiile din Franţa, SUA, Belgia, Elveţia, Canada, Danemarca şi altele care, aflate în vizită în RSSM, se informau şi despre formele activităţii de politică externă, inclusiv cu unele tangenţe ale diplomaţiei multilaterale şi bilaterale. În context general, apreciem că anume factorul uman – cadrele înalt calificate de diplomaţi, competenţi şi adevăraţi patrioţi ce promovează consecvent interesul national al ţării, îşi aduc contribuţia la realizarea fenomenului diplomatic.

BIBLIOGRAFIE

Roman A. (2018). Geneza şi constituirea structurilor serviciului diplomatic în Ţara Moldovei. Pp. 157-165, În // Teoria şi practica administrării publice. Mater. Conferinţei ştiinţifico-practice internaţionale. 25 de ani de elaborări teoretice şi realizări practice în domeniul administrării publice, AAP,17.05.2018. Chişinău, 2018

Rusnac Gh., Beniuc V. (1998). Noţiunile şi conceptele de bază ale diplomaţiei. Dicţionar. Chişinău.

Roman A., Sakovici V. (2009). Globalistica. Manual pentru inst. de învăţ. sup. şi posuniv. Chişinău, AAP, 496 pag.

Moldova în contextul relaţiilor politice internaţionale. 1387-1858. Tratate. (1992). Chişinău. Alcătuitor prof. univ. I. Eremia.

Tratate internaţionale la care Republica Moldoa este parte. (1998-2008), Volumele 1-38, Chişinău.

Roman A., Budurina-Goreacii C. (2019). The establishment and development of the diplomatic systemin the Moldavian Country. In: Eastern Europe. Regional Studies., № 2. ISSN: 1857-436X, e-ISSN 2537-6179, http://www.psage.tsu.ge/index.php/Easternstudies/article/view/

Роман А. (2015). Молдавско-Польское дипломатическое сотрудничество: Уроки истории и современность. Cul.: Детерминанты и перспективы политики европейской интеграции Республики Молдова, под научной редакцией Пиотра Байора. Kraków, С. 133 – 144.

Roman A. (2016). Moldova în cadrul sistemului de relații internaționale din secolele al XIV-lea – al XVII-lea. Cap. III, Pag. 161 – 209 // Istoria Moldovei, în 3 vol. Ediție bilingvă. Volumul I. Chișinău.

Roman A. (2019). Rolul diplomației Moldovei în reglementarea raporturilor interstatale. Pag. 192-197. În // Teoria şi practica administrării publice. Mater. Conferinței științifice cu participare internațională, AAP, 17 mai 2019,. Chișinău, 2019, 660 p

Roman A. (2018). Abilitățile diplomatice ale gloriosului domnitor Ștefan cel Mare. Cap. 7, p. 239-270 //În. Roman A., Stepaniuc V., Lavric A. Ștefan cel Mare – făuritor al gloriei Moldovei. Studiu istoric. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală", 2018, 336 pag.

Roman A., Ioviță Alexandrina (2014). Vectorii politicii externe a Moldovei – subiect de drept internaţional în perioada domnitorului Ştefan cel Mare. P. 133-144. În: Integrare prin cercetare şi inovare. Conf. Şt. naţională cu participare internaţională. 10-11 noiembrie, 2014. Vol. I "Ştiinţe sociale". Chişinău: CEP USM.

Pînzaru M. (1993). Misiunea lui Nicolae Milescu în Suedia (1666-1667). În: Revista de Istorie a Moldovei,1993, nr.1, pp. 47-53.

Moşin O. (2018). Ideile politice ale diplomatului Alexandru Scarlat Sturza. In: Relaţii internaţionale. Plus, nr. 2 (14), pp. 45-58. ISSN 1857-4440.

Roman A. Valorificarea experienţei diplomatice acumulate de RSSM postbelică în promovarea interesului naţional al Moldovei. P. 97-107. //În. Țările post-sovietice între UE și Federația Rusă - analiza circumstanțelor specifice și tendințelor politice. Cul. de mater. a Conf. şt. internaționale. Chișinău: CEP.

* *Notă:* Personal am avut onoarea să coordonez activitatea Ministerului condus de diplomatul P. Comendant, fiind pro-movat la 10 martie 1987 în fruntea structurii centrale pentru relațiile internaționale a organului suprem decizional al RSSM, prin transfer dintr-o instituție științifică, având gradul de doctor în științe, conf. univ. Ulterior, P. Comendant, în anii 1990-1994 a fost ambasador al URSS și apoi al Federației Ruse, în Republica Cot d"Ivoire, în Coasta de Fildeș.